

IMAJU LI RATOVI ALTERNATIVU?¹

IS THERE AN ALTERNATIVE TO WARS?²

Knjiga *Naučnici i rat* autora profesora Esada Zgodića predstavlja briljantno politološko i sociološko djelo. Iako je autor djela, profesor Zgodić, bosanskohercegovački teoretičar iz oblasti politologije, filozofije i sociologije, on u djelu opservira i analizira djela i stavove o ratu i militarizmu naučnika prirodnih i biomedicinskih nauka (biologa, matematičara, genetičara, fizičara, kemičara, zoologa, medicinara itd.) kao što su: Fritjof Capra, Richard P. Feynman, Daniel Shechtman, Leonardo da Vinci, Galileo Galilei, Arhimed, Albert Einstein, Linus Carl Pauling i dr.

Autor u djelu traga za odgovorom na pitanje da li je naučni um učinio naučnike humanim ili plemenitim u odnosu na nenaučnike, odnosno kakav je odnos naučnika prema ratu i militarizmu kroz istoriju. Također, kroz ukazivanje na naučne izume, prije svega, atomske, hidrogenske i neutronske bombe koje mogu voditi uništenju čovječanstva, ova knjiga je i apel, molba profesora Zgodića za mirotvornu, antiratnu, miroljubivu politiku ključnih naučnih i političkih aktera u svijetu, posebno uzimajući u obzir opasnosti od eksplozija nuklearnih bombi.

Na početku profesor Zgodić u djelu analizira odnos naučnika i politike. Neki naučnici prakticiraju neutralan odnos prema politici, odnosno nezainteresovanost za političke stvari, odnos distance spram realpolitike. S druge strane, postoje naučnici koji spram vlasti zauzimaju aktivan stav kritike, otpora, bojkota i protesta, ali po uvidu i detaljnoj analizi profesor Zgodić zaključuje da naučnici u najvećem broju slučajeva uspostavljaju različite odnose spram politike i državne vlasti kako u doba ratova tako i mirnodopsko doba.

Nakon Drugog svjetskog rata nauka dobija na cijeni u Bijeloj kući, jer je Drugi svjetski rat pokazao da su naučnici sposobni mijenjati sudbinu naroda. Predsjednici Sjedinjenih Američkih Država pozivaju naučnike na

¹ Tekst je prikaz knjige Esada Zgodića *Naučnici i rat, prilozi mirotvornoj politici*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2017., str. 439

² This text is a review of the book *Naučnici i rat, prilozi mirotvornoj politici* [Scientists and War – Contributions to the Peacemaking Politics] by Esad Zgodić, National and University Library of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, 2017, 439 pages.

konsultacije, saslušanja, uvode se savjetnici za nauku, a profesor Zgodić citira stav Baraka Obame³ iz 2008. godine koji je javno deklarirao osobnu spremnost da „sluša ono što naši naučnici imaju da kažu čak i kada je nešto neugodno, naročito onda kada je to nešto neugodno, zato što je najvažniji cilj nauke potraga za znanjem, istinom i većim razumijevanjem svijeta oko nas.“ Osim u SAD-u, naučnici-savjetnici se pojavljuju i u drugim državama kao što su: Savezna Republika Njemačka, Velika Britanija i dr.

Profesor Zgodić s pravom postavlja pitanje o tome kakva je odgovornost naučnika kada preuzimaju ulogu savjetnika državnika, političara i vlada. Profesor Zgodić ovdje pravi razliku između naučnika-analitičara koji daju savjete „za“ i „protiv“ i naučnika-savjetnika koji zagovaraju neku od javnih politika. Zaključuje da „naučni savjetnici ne mogu izbjeći odgovornost za odluke koje uz njihovu asistenciju donose državnici, političari i vlade“ i parafrazira stav dobitnika Nobelove nagrade za formuliranje kvantne elektrodinamike 1965. godine Richarda P. Feynmana da bi naučnici-savjetnici morali insistirati na javnom objavljivanju svojih savjeta političarima jer u suprotnom su upotrijebljeni.

A šta su naučnici kroz povijest zagovarali?

Na osnovu detaljne naučne elaboracije profesor Zgodić zaključuje da naučnici nisu kroz istoriju bili na neutralnoj poziciji; naprotiv, potvrđuje Einsteinov uvid da je „povijest puna ubica, pjesnika, rasističkih melomana, profinjenih mučitelja koji su uložili sve znanje u službu svojih izopačenih nagona.“

Naučnici su „najčešće djelatni konformisti, aktivne apologete, revnosni radnici za državu, realpolitiku i vlast: podstiče ih široka lepeza motiva – od osjećaja patriotizma do golih finansijskih interesa.“ Navedeni odnos naučnika kompromitira njihov moralni integritet, destruiira etiku naučnih istraživanja i produbljuje nepovjerenje građanstva u nauku.

Uz pomoć naučne ili pseudonaučne argumentacije, na poziv, po nalogu države vlasti, ili pak, samoinicijativno naučnici legitimiraju vladajuću realpolitiku: hoće joj dati i navodno naučno opravdanje.

Naučnici često „oklijevaju uvrijediti bogate i moćne“, a „većina njih je bez trunčice žaljenja radila za naciste“, dok su kao radnici države „odgovorni za smrtonosne tehnologije“.

Autor potvrđuje zaključak istraživača nacizma koji su na stanovištu „da je medicina za vrijeme Trećeg Reicha bila dominantna znanost i u uskoj vezi sa vladajućom politikom. Godine 1939. gotovo polovica svih njemačkih

³ Predsjednik SAD-a od 2009. do 2017. godine i dobitnik Nobelove nagrade za mir 2009. godine.

studenata studirala je medicinu. Za 'arijevske' građane nudili su se poslovi i moderne laboratorije za postizanje 'rasne higijene'. Dvije trećine njemačkih liječnika bilo je na neki način povezano sa njemačkim vlastima.“

Nakon Drugog svjetskog rata za zastrašujuće potencijalno smrtno eksperimente bila su optužena 23 njemačka ljekara i naučnika. Na suđenju u Nürnbergu osuđeno je njih 15, dok ih je osam oslobođeno.

Profesor Zgodić je utvrdio da su naučnici kroz povijest zagovarali niz štetnih neznanstvenih doktrina. Tako, naprimjer, u djelu se navode naučnici koji su stajališta „da je čovjek po prirodi teritorijalna životinja“; „da čovjek posjeduju psihologiju zvjeri“; „da ljudi posjeduju gen za agresivnost i (ili ratnički gen)“; da postoji „superiornost jedne etničke skupine nad drugom“ ; „da postoji superiornost jednog spola nad drugim“ itd.

Da su gore navedene doktrine neznanstvene, dokazuje autor navodeći spoznaje Davida Adamsa, psihologa sa Univerziteta Wesleyan, koji je sa još dvanaest drugih znanstvenika među kojima su bili stručnjaci za neuroznanost, genetiku i druga područja, godine 1986. na sastanku pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija u Sevilli sastavio izjavu koja počinje slijedećim tvrdnjama: 1. Znanstveno je netačno reći da smo od životinja naših predaka naslijedili sklonost ratovanju, 2. Znanstveno je netačno reći da je ratovanje ili bilo koje drugo nasilno ponašanje genetski programirano u našu ljudsku prirodu; 3. Znanstveno je netačno reći da je selekcija u ljudskoj evoluciji više pogodovala agresivnosti nego drugim načinima ponašanja, 4. Znanstveno je netačno reći da je uzrok ratovanja „nagon“ ili bilo koji drugi jedinstven motiv.⁴

S druge strane, profesor Zgodić navodi da je istorija puna i primjera gdje su država i Crkva progonili naučnike koji nisu podržavali njena zvanična stajališta ili realpolitiku.

Za razliku od naučnika demona i naučnika zločinaca, kako ih naziva profesor Zgodić, paradigmu proturatne politike među naučnicima i etičkog odnosa u nauci zauzimaju nobelovci Albert Einstein i Linus Carl Pauling.

U prilog mirotvornoj politici profesor Zgodić traga i za odgovorom da li će ratovanje, budući da je do sada obilježilo najveći dio poznate ljudske istorije, biti nužno i u budućnosti čovječanstva.

S obzirom da kroz detaljnu analizu ne postoji jednoznačan odgovor na ovo pitanje, profesor Zgodić elaborira tri dominantna stajališta.

Kao paradigmu prvog stajališta profesor Zgodić navodi dvostrukog nobelovca Linusa Carla Paulinga koji zastupa stajalište da u budućnosti može doći kraj ratu i ratovanju među državama s obzirom da živimo u

⁴ Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) usvojila je Seviljsku izjavu 1989. godine i od tada do danas je širi.

jedinstvenoj epohi u povijesti civilizacije i rat i ratovi neće biti sredstvo rješavanja velikih svjetskih problema.

Suprotno stanovište od Paulinga zastupa genetičar Francis Collins. On je na stanovištu da ćemo mi i dalje biti grešnici koji „ubijaju jedni druge jer se smatramo pravednicima i odlučni smo vladati situacijom.“

Profesor Zgodić kao paradigmu trećeg stajališta navodi mađarskog znanstvenika Denesa Gunszberga koji zagovara politiku sposobnu da u sadašnjici i u sagledivoj budućnosti prevenira ratove, tako što će, između ostalog, reducirati motive i okolnosti koji ih podstiču. Stajalište slično ovome zagovara i **većina znanstvenika**. Oni u raspravama traže stvaranje mogućnosti za prevencije ratova, kao što su anuliranje moći nacionalizma, ograničeni suverenitet država, upoznavanje sa naučnim stanovištima po kojima su politički identiteti i vrijednosni odnos ljudi prema ratu unaprijed zadani u njihovom mozgu, genima ili drugim prisilama koje su inherentne ljudskoj prirodi, promjeni svijesti političara, ocjenjivanju profila ličnosti ključnih političara itd.

Pored navedenih, autor prezentira i druge preventivne mjere protiv ratova kao što su: „odustajanje od nuklearne energije“, „suzbijanje htijenja ratova i ratovanja političara i pridržavanje aksiologije pravde“, „prebacivanje kompanija koje proizvode oružje na proizvodnju za potrebe civilnog stanovništva“, „afirmacija saznanja o ekološkim implikacijama ratova“, „osviješteno i aktivno građanstvo“ itd.

Autor zaključuje: „Dok voljna odluka o eliminiranju proizvodnje maligne destrukcije i ratovanja kao njenog najzlotvornijeg oblika ne postane dominirajuća u svijetu politike, valja činiti ono što je moguće: valja dakle, u realnom svijetu, u svijetu stvarne politike, raditi na oblikovanju, perfektuiranju i praktičnom ozbiljenju istinski probiofilijske političke kulture i stvarno prolibertanske demokratije kao djelotvornog odgovora na zavodljivu atraktivnost moći, sile, destruktivnosti i svakog drugog zlotvorenja – pa i onog bivstvovanja u obliku ratova i ratovanja.“

Knjiga *Naučnici i rat* autora profesora Esada Zgodića svojom tematikom i metodološkim pristupom je potpuno inovativno, originalno i jedinstveno djelo ne samo na prostorima Bosne i Hercegovine već i na prostorima Evrope, stoga ga toplo preporučujem široj čitalačkoj publici, posebno studentima kako društvenih tako i prirodnih i humanističkih nauka.

Kao ilustraciju navodimo da je profesor Zgodić prilikom pisanja djela konsultovao 226 knjiga, 53 časopisa, 103 internetska članka i intervju a i 72 internetska redakcijska priloga.

Vjerujem da bi ovo djelo prevedeno na engleski ili francuski jezik bilo obavezna literarna jedinica na društvenim fakultetima u državama članicama Evropske unije ali i šire.